

TANITMA, TAHLİL VE TENKİTLER:

Doç. Dr. Sultan Mahmut KAŞGARLI, *Modern Uygur Türkçesi Grameri*, Orkun Yayınevi, İstanbul 1992, 266 s.

Uygur Türkleri bugün Türk dünyasının en uç bölgelerinin birinde, ana yurtları olan Doğu Türkistan'da zor şartlar altında varlık mücadelelerini sürdürmektedir. Uygur Türkleri Doğu Türkistan'dan başka, başta Kazakistan olmak üzere Kırgızistan, Özbekistan, Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Türkiye'de de yaşamaktadır¹.

20. yüzyıla kadar Çağatay Türkçesi'ne bağlı kalan Uygur Türkleri, bu yüzyılın başlarından itibaren Urumçi ağzını esas alan "merkezî ağız grubu"nu yazı dili haline getirmişlerdir².

Yarım yüzyılı aşkın bir geçmişi olmasına rağmen Uygur Türkçesi üzerine Türkiye'de son zamanlara gelinceye kadar bir yayına rastlanmıyordu. Son birkaç yıl içerisinde gerek tez olarak, gerekse yayın olarak bu sahada yeni yeni bazı çalışmalar görülmektedir³. Bu çalışmalardan Uygur Türkçesi'nin gramerine yönelik en muhtevalı olanı Sultan Mahmut Kaşgarlı adlı bir Uygur Türkünün **Doktora Tezi** olarak hazırladığı *Modern Uygur Türkçesi Grameri* isimli eserdir. Bu yazıda eserin ilk olarak ortaya konulmasında emeği geçenlere teşekkürlerimizi ifade ediyoruz. Yalnız özellikle karşılaştırmalı dil bilgisinin bundan sonra yapılacak olan çalışmalarına olumsuz etkilerinin olmaması için, burada, eserde gördüğümüz eksiklikleri hataları ve olmaması gereken şekilleri belirtmeye çalışacağız.

Modern Uygur Türkçesi Grameri isimli eser daha önce yazılmış bazı Uygur gramerlerinden aktarmalar şeklinde vücut bulmuştur. Bu aktarmalar kaynak gösterilmeden yazarın kendi görüşü gibi verilmiştir. Bu bilgiler bazen özet şeklinde aktarma, çoğu yerde ise aynen aktarma şeklindedir:

Uygur Türkçesi'nin tarihî devirleri ile bilgilerin verildiği "Giriş" kısmı (s. 4-11), Nesrulla'nın "Uygur Tilinin Terekkiyat Baskuqliri Hekkide", (*Türkî Tillar*

¹ J. FAENSEN, *Sprachen in der UdSSR*, Osnabrück 1983, s. 60.

² Gulam GAPURİ, *Uygur Şiviliri Sözlüğü*, Pekin 1986, s. 1.

³ Reşid Rahmeti ARAT, *Doğu Türkçesi Metinleri*, TKAE Yay.: 66, Ankara-1987; Hülya KASAPOĞLU, *Modern Uygur Türkçesi'nde Fiil* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1988; İklil KURBAN, "Yeni Uygur Türkçesi Grameri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXVI/2, Ankara 1989, s. 243-266; S. Mahmut KAŞGARLI, *Modern Uygur Türkçesi Grameri*, (Doktora Tezi), İstanbul 1992; Kurtuluş ÖZTOPÇU, *Uygur Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul 1992; Rıdvan ÖZTÜRK, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil* (Doktora tezi) Ankara 1992 ... vb.

Tetkikatı, c. II, Pekin 1983=TTK) eserinden alınmıştır. Örnek olması açısından Nesrulla'nın şu paragrafını, eserin 4. sayfasında görebiliriz:

"1. Fonetika cehette: Bu devrdiki tilda "b, d, y, l, n, r, s, t" katarlik sekkiz tavuş öziniñ kandak sozuk tavuş bilen bile kelişige karap (til aldi yaki til arka sozuk tavuşliri bilen bile kelişige karap) perklendurup kollinilgan. Sozuk tavuşlar ahañdaşligi heli küçlük bolgan. Mesilen, tokuz, oguz, bodun, (helk), tabgaç, üzüm, körür, begler... katarlık sözlerdiki tavuşlar çikiş orni ve usuli cehettin ahañdaşlik kanunî boyiçe özara masilişip kelgen..." (TTK, s. 152-153).

Sultan Mahmut Kaşgarlı'nın kitabındaki örneklerin çoğu yukarıda olduğu gibi çeşitli Uygur gramerlerinden alınmıştır:

İsmin hal ekleri anlatılırken "yaklaşma hali (s. 81-81)"nde HZUTG (=Hamit TÖMÜR, *Hazirki Zaman Uygur Tili Grammatikisi*, Pekin 1987), s. 57-58'den, bulunma hali "(s. 83)"nde HZUTG s. 62-63'ten alınmış örnekler, paragraflar, kaynak gösterilmeksizin alınmıştır.

İyelik ekleri ile ilgili örnekler (*bala, kol, kelem*; bk. s. 78), HZUTA (=Adil ÉZİZ, Abdullétip TAŞPOLAT, *Hazirki Zaman Uygur Tili Asasliri*, Kaşgar 1985), s. 71'den, hal ekleri ile ilgili örnekler (*ders, öy, kol*; bk. s. 79) ise HZUTG s. 52'den alınmıştır. Yazar "Gerindiumların çeşitli kullanılışları" (s. 203-208) bölümünü de yine HZUTG s. 275-283'teki "Revişdaşlarniñ menisi ve kullinilişi" kısmından Türkiye Türkçesi'ne aktarmıştır.

Yazar lutfedip bu kadar alıntı içerisinde sadece bir örneğin bu kaynaktan alındığını göstermiştir (s. 204). Ama kendine ait bir yayından faydalandığını göstermek için bunun aksine bir gayret sergilemiştir (s. 163).

Yazar, Uygur gramerini hazırlarken Muharrem Ergin hocamızın izahlarından son derece faydalanmıştır. Adeta onu bir şablon gibi kullanmış, çeşitli Uygur gramer-lerinden aldığı örneklerle de bu şablonu doldurmaya çalışmıştır. Lâkin bunda da bir kaynaştırmacılık, bir pota içinde eriticilik gösterememiştir. *Türk Dil Bilgisi*'ndeki (s. 105) ünlü tasnifini aynen almış, ama bunun Uygur Türkçesi'ne uygun olup olmadığını, uygun ise örneklerinin neler olduğunu belirtmemiştir (s. 14).

Hattâ yazar Uygur gramerlerinden Lâtin harflerine aktarmada bile bazı hatalar yapmıştır: Meselâ: ... *eşinişimiz kirek* değil, ... *işinişimiz kérek* (s. 83); ... *bilelmey kaldı* değil, ... *bilmey kaldı* (s. 85); *Hiçilliktin* ... değil, *Hiçilçilikтин* ... (s. 85)..vb.

Yazar, gramerinde bazan Uygur gramerlerindeki terimleri kullanmış, bazan da Türkiye Türkçesi'nin terimlerine karşılık olarak uydurduğu terimleri kullanmıştır. Uygur Türkçesi'nde kullanılıyormuş gibi görülen bu terimlerin bir çoğu yazarın uygunlaştırmasıdır: Meselâ: *ögünilgen ötmüş zaman* "öğrenilen geçmiş zaman",

körülgen ötmüş zaman "görülen geçmiş zaman", *keñ zaman* "geniş zaman", *hikaye* "hikâye", *mechul* "meçhul", *has isimler* "özel isimler" (s. 258-260).

Yazar, bazı terimlerin ise -uyduramadığı için olsa gerek- aynen Türkiye Türkçesi'ndeki karşılıklarını esas almıştır: *Hal ekleri* (s. 79), *uzaklaşma hali* (s. 84), *kuvvetlendirme ve ihtimal* (s. 261) vb... Ayrıca gramer terimleri içerisinde zikredilen *yéni* "yeni (modern)" (s. 261) kelimesi de yeni bir icat olsa gerek.

Bir gramer kitabında belki de en çok dikkat edilmesi gereken husus, başta imlâ olmak üzere gramer kurallarının tam uygulanmasıdır. Elbette bütün titizliğe rağmen birtakım gözden kaçan hususlar, matbaa hataları olabilir. Lâkin bu hatalar sık tekrar edilmişse, bu en azından bir boşvermişliğin olduğunu gösterir: Meselâ: Eserde bir çok örnekte yanlış hece bölünmeleri vardır: *ço-k* (s. 37), *kepte-rvaz* (s. 69), *onu-n* (s. 12) vb.

Eserde aynı cümle içerisinde "Azeri Türkçesi'nde" yazılışında kesme işareti kullanıldığı halde "Uygur Türkçesi'nde" yazılışında kesme işareti kullanılmamıştır (s. 13). Cümle uzun ise büyük harfle başlanmış, cümle kısa ise küçük harfle başlanmıştır. (s. 154-155).

Yazar bazı kelimelerin Türkiye Türkçesi'ndeki karşılıklarını verirken de hatalar yapmıştır: *tomuz* "domuz" (s. 25), *türük* "tarak" (s. 104), *yaptırmek* "yaptırmak" (s. 115), *yakdırmak* "yandırmak" (s. 115), *geldük* "geldik" (s. 167), *ölmeyim* "ölmeyeyim" (s. 178) vb.

Transkripsiyon işaretlerindeki eksiklikleri bir bir yana bırakırsak, yazar aynı hatayı Uygur Türkçesi için verdiği kelimelerde de tekrarlamıştır: *vepâdirim* "vepadarım" (s. 13), *baş-m* "başım" (s. 18), *içildi* "éçildi" (s. 62), *işlemektedir* "işlimektedir" (s. 62), *til-yızık* "til-yézık" (s. 70), *atil-ri* "atiliri" (s. 76), *teşik* "töşük" (s. 104), *özüm, özüñ* "özem, özeñ" (s. 144), *kötüvatimen* "kütüvatimen" (s. 167) vb.

Yazar "Uygur Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki başlıca fonetik farklar"dan bahsederken, *Türkiye Türkçesi'nde ı veya i vokali ile başlayan kelimeler Uygur Türkçesi'nde sedalı y ile başlar*, diyerek Uygur Türkçesi'ndeki *yılan* kelimesinin Türkiye Türkçesi'ndeki karşılığını *ılan* olarak göstermiştir (s. 34-35). Bu açıklamadan (!) da anlaşılıyor ki, yazar Türkiye Türkçesi'ne tam vakıf değildir. Ayrıca y'nin sedalı bu ise, sedasızının nasıl olduğu ilim erbabınca keşfedilmeyi bekliyor olmalı.

Yine mukayese faslında "k-k değişikliği"ne verilen *ayak, akmak, yaktı, külmek* vb. (s. 36-37) örneklerde anlatılmak istenen de bir muammadır.

Yazar, Uygur Türkçesi'nin temel fonetik özelliklerinden biri olan *a* ve *e*'li hecelerin *é*'ye ve *i*'ye dönmesini zikretmiş (s. 12-13); fakat bu gramer kuralının sebep ve sistemini izah etmemiştir. Bu kuralı şöyle belirtmek mümkündür:

a) Türkçe kelimelerin ilk hecesindeki *a* ve *e* sesleri açık hece durumunda ise veya ek alarak açık hece durumuna geliyorsa *é*'ye döner: *yaz-*, *yéziş-*; *kel-*, *kéliptu*; *béğir* vb. Vurgulu olanlarda ve uzun ünlülü tek hecelik kelimelerde bu özellik görülmez: *beş*, *beşi*; *yar*, *yari* vb.

b) İkinci ve daha sonraki hecelerdeki *a*, *e* sesleri ek aldıklarında açık hece durumuna gelince *i*'ye dönerler: *ana* / *ani-si*, *almaları* / *almi-lir-i* vb. Yabancı dilden giren kelimelerde bu sesler uzun hecede iseler *i*'ye dönmezler: *bala* / *bala-lar*, *padişalar* vb.

"İlk Hece Vokalinin Değişmesi"nin B bölümünde verilen *dala*, *hava*, *imlâ*, *satar* ... örnekleri, "Orta ve Son Hecede Vokalin Değişmesi" bölümünde, bu bölümün istisnaları olarak verilmeliydi (s. 19).

Yine birinci hecedeki veya son hecedeki *a* ve *e* vokalinin *é* veya *i*'ye (s. 38) dönüşmesine örelene örneklerden *é*'ye dönüş sadece ilk hecede görülen özelliktir. İlk heceden sonraki hecelerde bu ünlüler ancak *i*'ye dönebilirler.

Ağızlarda, yazı dilinden farklı söyleyişlerle ilgili örneklerin başlıkları ters yazılmış, "yazılışı" ile "söylenişi" başlıkları yer değiştirmeli ki *ombeş*, *tussız* vb.'nin yazıda değil, söylenişte ortaya çıktığı belli olsun (s. 20).

Kaşgarlı, ses değişmelerini anlatırken, bu değişmelerin niçin olduğuna dair hiç bir açıklama getirmez; bunları bir sisteme bağlayamamıştır. Halbuki "a-o değişikliği" ile "e-ö değişikliği"nde ikinci hecedeki yuvarlak ünlünün; "s-ç değişikliği" ile "t-ç değişikliği"nde ise ç ünsüzünün gerileyici etkisi çok barizdir.

"Ünsüz türemesi"nde sadece *y* ve *h* önses türemesinden bahsedilmiş (s. 24-25), *işt* "it", *arzu-y-um* "arzum", *kino-r-i* "sineması" gibi kelimelerdeki -ş-, -y- ve -r- türemelerinden "yardımcı ses türemesi"nde (-ki burada da sadece -y-'den bahsedilmiş (s. 18)) değil, burada özellikle bahsedilmesi gerekirdi.

"Konsonant ikizleşmesi"nde (s. 25) verilen *toñguz* "domuz", *müñgüz* "boynuz" örneklerindeki -ğ- ve -g- türemelerini tam bir ikizleşme kabul etmek mümkün değildir. Bu örneklerin, asıl ikizleşme (*assig* "fayda", *kattik* "katı" vb.) örneklerinden sonra ek bilgi olarak verilmesi yerinde olurdu.

Ses bilgisi bölümünde "tekleşme" (*dukan* < *dükkan*), "göçüşme" (*yamgur* < *yağmur*), "ünlü birleşmesi" (*nerse* > *ne erse*), "benzeşme" (*çaç* < *saç*), "benzeşmezlik" (*yagaşçi* < *yagaççi*) gibi ses hadiselerine girilmemiştir.

Ses bilgisi ile ilgili bölümlerde görülen eksik ve kusurlar şekil bilgisi ve ilgili bölümlerde de görülmektedir. Yapım ekleri bölümünde isimden isim yapma eki -ak ekinin örnekleri arasındaki *sanak* ve *tayak* kelimelerindeki ek fiilden isim yapma eki -k'dir (s. 96). Yine fiilden isim yapma eki -ak/-ek ekinin örneği olarak gösterilen *bézek* kelimesindeki ek de fiilden isim yapma eki -k'dir (s. 104). Bazen aynı kelime iki ayrı yerde, iki ayrı eke örnek olarak verilmiştir: *bez-eñ* (s. 96), *beze-ñ* (s. 109); *köç-men* (s. 98-107). Ayrıca, fiilden isim yapma eki örneği olarak verdiği *daniş-*

men kelimesinin Türkçe değil, Farsça olduğunu *Uygurçe-Rusçe Luget*'ten (s. 437)'de görebilirdi.

İsimden isim yapma ekleri arasında *-siman/-simal* (*böri-simal* "kurda benzer", *adem-siman* "adam gibi") eki verilmemiştir.

İsimden fiil yapma eklerinden *-çe* (*köñül-çe* "tasvip etmek"), *-e* (*çañ-ı* "tozlanmak"), *-ira* (*kalt-ira* "titremek"), *-irka* (*téñ-irka* "hayret etmek"), *-kira* (*gar-kira* "gargara yapmak"), *-ay* (*tar-ay* "daralmak"), *-k* (*bir-ik* "birikmek"), *-sa* (*vay-sa* "çok konuşmak"), *-si* (*adem-si* "büyüklük taslamak"), *-şa* (*teñ-şe* "denkleştirmek") ve *-şı* (*vañ-şı* "vanıldamak") ekleri gösterilmemiştir.

Fiilden fiil yapma eklerinden de *-set* (*kör-set* "göstermek"), *-z* (*em-iz* "emdirmek"), *-a* (*bur-a* "burmak"), *-ka* (*çay-ka* "yıkamak"), *-i* (*tém-i* "damlamak"), *-k* (*éz-ik* "azmak") ve *-la* (*bolca-la* "fal açmak") eklerinden bahsedilmemiştir.

Yazar, kelime çeşitlerini incelerken de bu gibi hatalarını tekrar etmiştir. Eksikliklerin yanı sıra kelime çeşitlerinin yazarın zihninde tam hallolmadığı, zamir yerine sıfat örnekleri vermesinden anlaşılmaktadır. *Avu yirakta körünüp turgan yıza Korgan yizisidur* (s. 138) örneğinde *avu* işaret zamiri değil, işaret sıfatıdır. Yine s. 141'de verilen "... *neme ders ...*", "... *kaysi müellim ...*", "... *kandak kitap ...*", "*kançe adem...*" ve "... *kançilik adem...*" örneklerinin geçtiği cümlelerde geçen ilgili kelimeler soru zamiri değil, soru sıfatıdır. Tabii yazarın zamirleri de kendine has(!) bir görüşle "isim zamirleri, sıfat zamirleri, sayı-miktar zamirleri, soru zamirleri ve zarf zamirleri" başlıkları altında gruplandırıldığını belirtelim (s. 143).

Bu konuyla ilgili olarak yazarın sistemi yeniden ele alıp ya Türkiye Türkçesi'ne uygun, ya da kendi esas aldığı sisteme uygun incelemede bulunup örnekler vermesi gerekir. Ayrıca Uygur Türkçesi'ndeki işaret sıfatları bölümüne (s. 121) *eşu*, *muşu*, *mavı*, *munu* gibi işaret sıfatı olarak kullanılan kelimeler ilâve edilmeli. Sayı sıfatları ana başlığı altında (s. 121) "topluluk sayı sıfatları" ile "üleştirme sayı sıfatları" da eklenmeli. Yine "birlik zamirleri" (s. 149), "belirtme zamirleri" (s. 149) ve "olumsuzluk zamirleri" (s. 150) başlığı altında verilen kelimelerin hepsi "belirsizlik zamirleri" başlığı altına dahil edilmeli, belki bu başlıklar bu kelimelerin fonksiyonlarını ifade için alt başlık olarak veya izah cümlesi olarak verilebilir.

Yazar, "Zarflar yer, zaman, hal ve miktar bildiren isimlerdir" (s. 129) dediği halde, zarf çeşidi olarak bir de "maksat zarfları" (s. 131) ilâve etmiştir. Maksat ve hal zarfları bir başlık altında "tarz zarfları" diye verilebilir. Hal eki almış *tüvendiki*, *ezeldin* gibi kelimelerle, kelime grubu halinde cümlede zarf olan *toğradan to ra*, *düşmenlik bilen* gibi şekiller (s. 129-131)'de örnekler arasından çıkarılmalı.

Fiil bahsinin başında zikredilen şahıs eklerinden zamir menşeli şahıs eklerine örnek gösterilen *-ñlar* eki (s. 158) zamir menşeli değil, iyelik menşelidir. Zaten bu

ek, iyelik menşeli ekler sıralanırken orada da belirtilmiş (s. 159). Zamir menşeli ve iyelik menşeli şahıs eklerinden başka, aynı zamanda şahıs da ifade eden emir eklerinin 2. teklik şahsına *-gın/-gin, -gıl/-gil...* ekleri de ilave edilmeli (s. 159).

Yazar, geniş zaman için *-r, -ar/-er, -ur/-ür* eklerinden başka *-ğay/-gey, -kay/-key* ile *-du* (*turur, durur*) diye iki tip ek daha vermiş (s. 162). İzah ederken verdiği *... intilidu, ... kitapbaridu* (s. 163) örneklerinde ek, sadece *-du* değil, ünlü zarf fiil ekiyle birlikte bu anlamı ifade eden bir birleşik şekildir. *-du* ekini, zaman eki olarak göstermek mümkün değildir; belki üçüncü şahıs ifade eden bir ek gibi düşünülebilir. Zaten bu şekil sadece üçüncü şahıslarda görülür. Aşağıdaki örnek çekimlerde bu açıkça görülür:

<i>bilimen</i>	<i>işleymen</i>
<i>bilisen</i>	<i>işleysen</i>
<i>bilidu</i>	<i>işleydu</i>
<i>bilimiz</i>	<i>işleyimiz</i>
<i>bilisiler</i>	<i>işleysiler</i>
<i>bilışidu</i>	<i>işlişidu</i>

Harezmi Türkçesi'nden beri görülen bir çekim şekli olan bu yapının, geniş zaman eklerindeki *-r* ünsüzünün düşmesi sonucu ortaya çıkmış bir şekil gibi (*yazimen*<*yazarmen*, *bilmeymen*<*bilmesmen* s. 165-166) gösterilmesi Türkçe'nin tarihî gelişiminden habersiz amiyane yapılmış bir izahıdır.

Şimdiki zaman çekiminde kullanılan ek *-vat* eki (s. 168) değil, *-vati* ekidir. Dolayısıyla verilen örnekleri de *işlevat-i-men* şeklinde değil, *işlivati-men* şeklinde ayırmak gerekir.

Yazar geniş zamanda olduğu gibi, öğrenilen geçmiş zaman çekiminde de *-tur* (*du*), *-dur* (*du*) eklerini zaman eki olarak göstermiştir. Verilen *... yétip-tu, ...uzaptu* (s. 169) örneklerinde ek, bir birleşik şekil olup, asıl geçmiş zaman ifadesi *-p* zarf fiilinden kaynaklanır.

Yazar, aynı eki birden fazla çekimin eki olarak göstermiştir. Gelecek zaman ekleri arasında sayılan *-a/-e, -y; -r, -ar/-er, -mas/-mes* ekleri (s. 171), geniş zaman ekleri arasında da gösterilmiştir (s. 161-166). Yine *-ar/-er, -mas/-mes* ekleri, tasarlama kipleri arasına sokularak "şüphe eki (güman koşumçisi)" diye de gösterilmiştir (s. 179). Tabii bu da, Uygur gramerindeki "güman meyli"nin aktarılmış şeklidir. Bu durum fonksiyon çeşitliliği veya kip kayması olarak verilse karışıklık doğurmazdı.

Üçüncü çokluk şahıs emir çekiminin ekleri *-sun/-sün, -ğay/-gey* şeklinde gösterilmiş (s. 174). Uygur Türkçesi'nde emir üçüncü şahıs için ünlü uyumlarına uymaksızın hep *-sun* eki kullanılır. Aslında istek ifadeli bir gelecek zaman bildiren *-ğay/-gey* ekinin emir ekleri arasında gösterilmesi -hüsnüniyetle söylene bile-

eserde sıkça görülen karışıklıklardan biri olmalı. Yine emir ikinci teklik şahsa verilen *yazma-ñ* örneği de çokluk ikinci şahıs için verilmeli (s. 175).

ol erür ol>udur "odur" (s. 182) izahı yanlıştır. Udur şekli *ol turur ol* şeklinden gelmiştir. Zaten bir sonraki sayfada üçüncü şahıslarda *turur*'un kullanıldığını yazar da söylemiş. Parça parça olan fikirler birbirini tekzip eder durumda. Benzer durum *i-* fiilinin görülen geçmiş zamanında da görülüyor: Şemada *idik* örnekte *iduk* (s. 183); yine şemada *idiñiz* örnekte *idiñlar* (s. 183) şekillerini görmek mümkün. Yine öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi olarak gösterilen *alğan ikenmen* şekli (s. 187), bir başka yerde öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti olarak (s. 189) gösterilmiştir.

Geniş zamanın şartı olarak gösterilen, *oynat-ur-sa-m>oynat-sa-m* "oynatsam", örneğinin ardından verilen "Modern Uygur Türkçesi'nde geniş zamanın şartında görüldüğü gibi *-ar, -er, -ur, -ür, -r* geniş zaman eki düşmekte ve bu haliyle geniş zamanın şartı yapılmaktadır" izahı (s. 191) son derece yanlış olup -yazarın anlamlandırırken yazdığına da görüleceği gibi- (s. 190) basit şart çekimidir. Basit şart çekimi, aktarımda genellikle geniş zamanın şartı gibi anlam verir.

Şimdiki zamanın şartı olarak gösterilen *sétivat-sa-m* şekli de (s. 191), bir birleşik çekim olmayıp, bir birleşik fiilin şart çekimidir. Bu şekil *yat-* yardımcı fiilinin süreklilik ifadesinden dolayı şimdiki zamanın şartı gibi anlam verir.

Partisip ekleri arasında gösterilen *-di* eki (s. 169), partisip eki olmayıp, aslında fiilden isim yapma ekidir ve *-ndi* şeklindedir: *békindi* "bağımlı", *kirindi* "kıvrıntı" vb.

Devamlılık bildiren partisiplere verilen *Hét yézip olturgan bala* cümlesinin aktarımı "Mektup yazıp oturan çocuk" (s. 197) şeklinde değil, "Mektup yazmakta olan çocuk" şeklinde olmalıdır.

Partisip için verilen *Bugün bu iş pütmes* (s. 198) örnek, ancak geniş zaman çekiminin örneği olabilir.

-ğılı / -gili zarf fiili yazarın dediği gibi "devamlılık" ifade etmez. Devamlılık anlamını veren, örnekte de görüleceği (s. 200) gibi *tur-* yardımcı fiilidir. Bu ek, Uygur Türkçesi'nde bir birleşik fiil teşkil edebilir. Birleşik fiil yapısında yardımcı fiil *bol-* ise imkân, *tur-* ise süreklilik ifade edilir. Ekin bildirilmemiş olan "-mak için" ve "-alı, -dığından beri" anlamları da Uygur Türkçesi'nde vardır.

-giçe zarf fiil ekinin örneği *-ğaça* zarf fiil ekinin örneğinde verilmiş (s. 201). Tabii *-giçe* eki için verilen örnek kelimelerde *HZUTA* s. 140'tan alınmıştır. *-gaç/-geç* zarf fiili eki hakkında "Modern Uygur Türkçesi devrinde meydana gelen gerindium eklerindedir" (s. 201) denilmesi eserdeki bilgi seviyesinin bir nümunesidir.

Zarf fiillerle ilgili bölümde şu eklerinde gösterilmesi gerekirdi: *-gunçe/-günçe, -kunçe/-künçe; -arda, -maska, -mastın, -ganda*.

Sıralama edatları arasında "hem" edatı için verilen örnekte (s. 217) bu edat, sıralama değil, karşılaştırma fonksiyonundadır. Yazarın denkleştirme edatlarının

örneği olarak verdiği (*ne... ne..., ya... ya... vb.*) örnekler (s. 217) de denkleştirme değil, karşılaştırma ifade ederler. Uygur Türkçesi'nde denkleştirme edatı olarak *yaki veya, veyaki* edatları vardır.

Karşılaştırma edatı olarak, bu fonksiyonda kullanılan şu şekillerin de ilâve edilmesi gerekir. *meyli...meyli... bezide...bezide...*

hayli...hayli.... bezi...bezi...

birde...birde... ha...ha...

birdem...birdem... ga...ga...

Gösterme edatı olarak gösterilen *avu* kelimesi -verilen örnekten de anlaşılacağı gibi- (s. 216) işaret sıfatı olarak kullanılmıştır. Ayrıca gösterme edatı olan *ta* da zikredilmemiş. Cevap edatları içerisinde gösterilen *nahayıtı* (s. 215) kelimesi de, sıfatlarda dereceleme gösterir.

Eserin cümle ile ilgili kısmında kelime gruplarına hiç girilmemiş. Cümle unsurları ise, bir cümle ile geçiştirilmiştir. Yazar anlamlarına göre cümleleri "beyan cümlesi, soru cümlesi, ünlem cümlesi ve emir cümlesi" olmak üzere dört çeşide ayırmış (s. 224-227). Bu tasnif de yine nereden alındığı veya hangi sisteme bağlı olduğu müphem bir tasniftir.

Türk dünyasının birbirine daha da yakınlaştığı şu günlerde bu yakınlığı arttıracak çalışmalara, yayınlara elbette büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Lâkin kılavuz niteliğinde olacak ilk çalışmaların sorumluluğu da büyüktür. Bir Türk yazı diliyle ilgili çalışma yapmak elbette, o yazı dilini iyi bilmeyi, iyi tetkik etmeyi gerektirir. Tabii okuyucu kitlesini de hesaba katmak gerekir.

Sultan Mahmut Kaşgarlı tarafından "Doktora Tezi" olarak kaleme alınan ve savunulan *Modern Uygur Türkçesi Grameri* adlı bu eser, sahasında Türkiye'de yayınlanmış ilk gramer kitabı olması açısından bir ihtiyaca cevap vermeyi hedeflemiştir. Ancak bu Doktora Tezi'nin ilmî bir çalışma örneği olduğunu söylemek mümkün değildir. Gerçekte bu çalışmanın en önde gelen özelliği UYGUR TÜRK'Ü OLMANIN UYGUR TÜRKÇESİ GRAMERİ YAZMAK İÇİN YETERLİ OLMADIĞINI İSPAT ETMESİDİR.